

і дозрівання народів, сприяє створенню нації, виражає, уособлює та гармонізує її інтереси, формує народ (Оборотов Ю. Н. Современное государство: основы теории. – Одесса: Астропринт, 1998 – С. 10), забезпечує організацію та впорядкування життя (у т. ч. за допомогою владарювання і примусу), людина піднялася від тваринного до людського рівня, з притаманними йому цивілізацією, культурою та іншими позитивними рисами.

Андрюшко І. Я.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри теорії держави і права*

ПРАВОВІ ПРЕЗУМПЦІЇ ТА ПРАВОВІ ФІКЦІЇ ЯК ЗАСОБИ ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ

Практична діяльність професіонала-правознавця повсякчас направлена на презюмування того, що відповідні правовідносини будуть функціонувати індивідуально-визначеним шляхом із залученням типових життєвих обставин. Тому, абстрактні визначення правових явищ, системи категорій та понять у праві, правові типології та класифікації, так чи інакше, пов'язані із презумпціями та фікціями, які використовуються у звичайних, сьогоденних правових ситуаціях. У цьому сенсі, поняття галузевих наук є, у якійсь мірі, правилами, які вказують на те, що повинно бути або як воно безумовно буде. Саме завдяки правовому мисленню можливо максимально спростити розрив між абстрактністю та індивідуальністю правовідносин, шляхом створення юридичної кваліфікації конкретного життєвого юридичного казуса.

У межах цих тез пропонується зупинитись на визначеннях понять «правова презумпція», «правова фікція», загальній характеристиці системи засобів правового мислення, що дозволить визначити роль правових презумпцій та правових фікцій у функціонуванні правового мислення професіонала-правознавця.

У свій час А. Нашиц наголошував на тому, що презумпція, як прийом законодавчої техніки, є припущенням того, що вірогідний факт має місце у всіх випадках (Нашиц А. Правотворчество. Теория и законодательная техника. – М. – Прогресс. – 1974, с.216).

Правові презумпції – це офіційно визнані припущення про наявність або відсутність тих чи інших юридичних фактів (Крестовская Н. Н., Оборотов Ю. Н., Крыжановский А. Ф., Матвеева Л. Г. Теория государства и права. Государственный экзамен. Издание пятое. – Х. – «Одисей». – 2009, с.108).

Ю. М. Оборотов розглядає правову презумпцію у двох значеннях: вузькому – судження про факт, що невідомий, при наявності відомого факту, та у широкому... – як прямо або опосередковано закріплене у законодавстві обов'язкове судження, що має вірогідну природу про наявність або відсутність нормативних або фактичних підстав для виникнення, зміни або припинення прав та обов'язків, направлене на досягнення цілей правового регулювання (Оборотов Ю. М. Теорія держави і права (прагматичний курс): екзаменаційний довідник. – Одеса: Юридична література. – 2006, с. 59-60).

Слід погодитись із А.І. Овчинниковим у тому, що презумпції базуються як на ймовірності і життєвому досвіді правознавця, так і на культурній традиції, відповідній системі цінностей, життєвому досвіді багатьох поколінь, що належить до одного та й того самого народу. Як наслідок – юридична техніка обумовлена етнокультурними традиціями (Овчинников А. И. Правовое мышление: теоретико-методологический анализ. – Ростов н/Д. – Изд-во Рост. ун-та. – 2003, с.123).

У ідеалі правове мислення професіонала-правознавця повинно ґрунтуватись на презумпції справедливого вирішення конкретного правового питання, яке кожного разу повинно перевірятись як з позицій букви закону, так і з позицій духу права. Найбільш відомими правовими презумпціями є презумпція невинуватості, презумпція батьківства, презумпція про компетентність вищестоячого органу по відношенню до нижчестоящого органу, презумпція знання закону, презумпція істинності нормативно-правового акту тощо.

Одночасно із використанням у правовому мисленні правових презумпцій, професіонал-правознавець оперує правовими фікціями, які є прийомом юридичної техніки, за допомогою якого суб'єкт чи об'єкт правовідношення наділяється такими ознаками, які, взагалі, у нього відсутні, з метою задоволення прав та свобод учасників правовідношень.

Ще у часи Римської імперії римські юристи використовували правові фікції. Так, коли римський громадянин потрапляв у полон та ставав рабом, він визнавався мертвим у момент полонення, що дозволяло його спадкоємцям стати повноправними власниками майна, яке не сумісне із статусом раба (Черниловский З. М. Русская правда в свете других славянских судебников – Древняя Русь: проблемы права и правовой идеологии. – Отв. ред. Г. В. Швеков. – М. – 1984, с. 11). У науковий обіг поняття «правова фікція» було введено німецьким юристом К. Ф. Савін'ї у аспекті юридичної особи. Сьогодні правовими фікціями вважаються електронна цифрова підпис, інститут визнання особи померлою за рішенням суду, у разі відсутності відомостей у місці її постійного проживання щодо неї на протязі трьох років, законні інтереси дитини, яка ще не народилась тощо.

Якщо ж звертатись до характеристики засобів правового мислення, то слід виділити процедурні, змістовні та визначальні засоби правового мислення.

Процедурні засоби правового мислення – це сукупність законів та принципів логіки, правил моделювання та планування, системи програмного та алгоритмічного методів пізнання правової реальності, які використовуються у правовому мисленні професіонала-правознавця. Ці засоби правового мислення виражаються у формі процесуальних та технологічних правил, виконання яких розглядається як гарантія правильного вирішення правової ситуації та, у окремих випадках, забезпечені примусовою силою держави (Жалинский А. Э. Профессиональная деятельность юриста. Введение в специальность. Учебное пособие. – М.: Издательство БЕК. – 1997, с. 201).

Змістовні засоби правового мислення включають у себе концепції, підходи, парадигми, гіпотези, принципи, джерела права, узагальнення, фактичні дані тощо, які у своїй сукупності вказують на феноменологічну природу правового життя.

Визначальні засоби правового мислення містяться у понятійно-категоріальному апараті юриспруденції, чільне місце серед яких займають правові презумпції, преюдиції, фікції, юридичні конструкції тощо.

Отже, за допомогою правових презумпцій, правових фікцій та інших визначальних засобів правового мислення, правове мислення втілюється у особливу форму мислення юриста, що детермінує існування загальної для правознавців професійної мови, забезпечуючи інформативність, ефективність, компетентність, оперативність професійної юридичної діяльності.

Павлов С. С.

Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри теорії держави та права, кандидат юридичних наук

ПРЕЗУМЦІЯ ДОВІРИ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ

Сучасне правове життя України, як і в будь-якій іншій країні тісно взаємопов'язане з довірою та на ній ґрунтується. Можемо з упевненістю стверджувати про те, що суспільство функціонує як система багаторівневої взаємної довіри. Довіра лежить в основі більшості процесів соціальної, в тому числі ділової комунікації, становить найважливіший момент соціального управління, регулювання та виховання на усіх рівнях. Тільки певний рівень взаємної довіри сторін дозволяє взагалі відбутися соціальної комунікації і направити її в конструктивне русло.

Довіра з давніх часів виступала об'єктом та предметом наукових досліджень у філософії, психології, соціології, історії, праві, політології тощо. У той же час, незважаючи на численні наукові дослідження довіри, сьогодні не існує єдиної наукової концепції, не кажучи вже про теорію довіри і її розгорнутої моделі, не вивчені провідні чинники довіри, не в повній мірі визначені її структурні елементи, функції, властивості, види. Більше того, дослідники довіри продовжують полемізувати про сутність і основний зміст довіри, намагаючись визначити ті необхідні і достатні критерії, які дозволили б відокремити цей феномен від схожих з ним явищ, таких як довірливість, переконаність, віра, впевненість і т. д.

В психології та соціології досліджено, що довіра це взаємне метавідношення між суб'єктом та об'єктом, яке являє собою їх соціопсихологічний зв'язок вищого рівня, що узагальнює, конкретизує та виступає основою для інших відносин.

За Л. А. Обловою, основна відмінність цих двох вір в тому, що релігійна віра спирається на авторитет, який нав'язує догматичне, ортодоксальне розуміння абсолютного й заміною автономний досвід на авторитарний. Це безумовно призводить до відсторонення людини від іншої реальності. Людина, яка пізнає, в свою чергу, змушена опиратися на запозичені норми, автоматично пригнічуючи споконвічну здатність пізнавати динамічно і самостійно. Тому в актах релігійної віри людина догматично ставиться до абсолютного,